

Miodrag V. Mitrović
Beograd

ZITA PESAH

Drama u tri čina

Lica:

Dragutin Stošić, profesor u penziji

Suzana Stošić, njegova žena

Katarina Stupnicki, kućna pomoćnica

Zita Pesah

Leon Kabiljo, doktor medicine

Saša Radović, arhitekta

Natalija Vranić, susedka

Angela Jelinek, susedka

Bora Vlatković, automehaničar

Gordana Jelić, njegova verenica

Događa se petnaest godina posle svršetka Drugog svetskog rata u jednom većem industrijskom gradu.

DRUGI ČIN

KATARINA (*nekom prema tavanici*): Samo ti prelivaj to mleko... Zapamtićeš ti svoga bogca...videćeš, videćeš! (*zazvoni zvono na vratima*) Samo ulaze, prolaze, odlaze! (*Ljutito Starom*): Pa šta je ovo? Mehana?!

STARI: Ne pričajte mnogo nego idite i otvorite!

KABILJO (*Baš kad je Katarina krenula ka vratima, na njima se pojavi doktor Kabiljo, onizak, ali plećat čovek. Čelo mu je izrazito, a ispod kosmatih obrva bleskaju zlatni naočari. Obučen je u svetlosivo odelo. Provukavši prste kroz srebrnastu talasastu kosu, pogleda ih*): Vidim, niko ne odgovara, pa udoh! (*Prilazeći Starom, koji je ustao, pruži mu ruku*): Zdravo profo! Uživao li, uživao!

STARI: Zdravo, dotore! Sedi! A vi, Katarina, idite i recite gospodi da je došao doktor... Ili ne! Nemojte joj ništa reći. Samo idite!

KATARINA: Dobro, milostivi gospodine, neću reći milostivoj gospodi ni reč! Čas ovako, čas onako (*odlazi gundajući*).

KABILJO: Ne može ona nikako da zaboravi Austrougarsku etikaciju.

STARI: Neizlečiv slučaj!

KABILJO (*pokazajući prstom na svoju aktentašnu*): Doneo sam porodične albume. Naravno, dobiće ih samo ako budem stopostotno siguran da se preda mnom nalazi stvarno Zita Pesah. Dakle, ovako stoje stvari: ja sam se, posle našeg sinoćnjeg telefonskog razgovora, jutros malo raspitao. Sve te imovinske stvari rešiće se brzo, obnavljanje državljanstva takode... No, biće potreban čitav niz izjava svedoka, naročito u pogledu identiteta, a i niz izjava same gospođice Pesah... Samo, samo, samo... zaista je čudno da se ona pojavljuje petnaest godina nakon završetka rata?

STARI: Ona, svakako, ima neko objašnjenje za to. Ja sam u tom pravcu, onako izokola, pokušao da dobijem odgovor, ali su njeni odgovori nedovoljno jasni, pa i komplikovani... Skače s predmeta na predmet, s teme na temu. Ili je još premorena... ili...

KABILJO (*pogleda ispod naočara Starog*): Ili?

STARI: Ili... ili su to posledice rata.

KABILJO: Posledice rata, hm! Ako sam dobro razumeo... Slušaj, osobe koje nisu potpuno... koje nisu potpuno uravnotežene, ne mogu pravno raspolagati nikakvom imovinom. One moraju imati svog staratelja.

STARI: A to, svakako, neću biti ja!

KABILJO: Niti ja! Ali to ipak neko mora biti. Ja sam zaista u poslovima preko glave. Pokojni Isak Pesah bio je moj veliki prijatelj, pa ipak, bila bi to odveć odgovorna i delikatna obaveza. Meni bi lično bilo veoma drago da je neko iz te porodice ostao živ i da je osoba koja se nalazi kod tebe stvarno Zita Pesah.

STARI: Slušaj, ti si bio njihov kućni lekar. Sećaš li se Zite?

KABILJO: Naravno da se sećam. Biće dovoljno da bacim jedan pogled i da ustanovim da li je ta žena Zita Pesah ili ne.

STARI: A ako to ne bude Zita Pesah, kako ćeš se ponašati?

KABILJO: Otići ću u sekretarijat unutrašnjih poslova i prijavitiću je!

STARI: Ne, ne, ne! Ne želim skandal i senzacije! Ako to ne bude Zita Pesah, ja ću je se već rešiti na neki bezbolan način. Slušaj, imam jedan predlog! Kad ta žena bude došla ovde, ako joj se obratiš sa Zita Pesah, znaću da je u pitanju prava Zita Pesah.

KABILJO: U redu! A ako joj se obratim sa frojlajn Pesah, znaćeš da je u pitanju neka varalica.

STARI: Dobro! Ako je osloviš sa frojlajn Pesah, znaću da je u pitanju varalica. A šta, ako budeš u dilemi, doktore? Ako ne budeš siguran da li je to Zita Pesah ili nije?

KABILJO: Dileme neće biti. Hm! Pa dobro, ako budem u dilemi obratiću joj se sa – gospođice Pesah! U redu?

STARI: U redu.

STARA: O, to ste vi doktore! Stigli ste!

KABILJO: Da, ovog trenutka. Zna li ta osoba da ću ja doći?

STARI: Ne, nisam joj rekao.

STARA: Trebalo je bar meni da kažeš.

STARI: Pa tebi sam, koliko se sećam, rekao.

STARA: Mislila sam da si prestao da sumnjaš u tu ženu!

STARI: Ja samo hoću da budem siguran... (*Pojavi se Zita, našminkana je, a i kosa joj je doterana*) – O, imam veliko iznenađenje za vas!

ZITA: Iznenadenje za mene?!

STARI: Da, za vas! (*teatralnom gestom pokaže prema doktoru*).

ZITA (*pogleda u pravcu doktora. Nastupi pauza u kojoj se Zita i doktor nemo gledaju. Zita se odjednom ozari i kao da ustrepti od radosti. Tihim glasom*):
Doktore! Jeste li vi to, doktore?!

KABILJO (*posle izvesne pauze, u kojoj je očito pokušavao da utvrdi da li se pred njim nalazi prava Zita Pesah ili ne, nesigurno*): Da, ja sam to, ja.

ZITA (*pritrči i zagrlji iznenađenog doktora*): Najzad! Najzad!

KABILJO (*nespretno se izvlačeći iz njenog zagrljaja*): Polako, devojko, ugušićete me!

ZITA (*ozarena*): Prvo, prvo blisko stvorenje posle toliko godina... Dragi doktore, strašno ste posedeli!

KABILJO: Upecale su me godine... Vrdao sam do skora, ali...

STARA: Doktor je prosto doleteo kada je čuo da ste doputovali. (*Potapše Zitu po ramenu, a onda se obrati Kabilju*): Popićemo po jedan orahovac, doktore! (*i ne čekajući da Kabiljo da pristanak, ona brzim koracima odlazi*).

ZITA (*sva ustreptala i radosna*): Prepoznali ste me odmah, doktore?

KABILJO (*dobacivši pogled Starom, posle neosetne pauze*): Da... mnogo ste se promenili... (*ponovo pogleda Starog, pa onda spusti glavu kao da razmišlja*)
Kako da vas oslovim... Vi sad više niste devojčica... Frojlajn Pesah (*opet prema Starom uputi pogled u kome se osećaju tuga i žaljenje, pa i pravdanje*). Da, to je najbolje. Frojlajn Pesah!

STARI (*smrknutog lica, na kome se čita razočaranje, kao za sebe, tiho*):
Da... To je možda najbolje. Frojlajn Pesah.

ZITA: Normalno, promenila sam se, ali ste me ipak prepoznali?

KABILJO (*izbegavajući odgovor*): Čovek se najviše menja između dvadesete i tridesete i ...

ZITA: I?!

KABILJO: I kad dospe u moje godine.

STARI: A sasvim se izmeni kad dospe u moje!

KABILJO: Pa između nas dvojice nema bogzna kakve razlike u godinama!

STARI: Ja sam diplomirao, doktore, kad si ti po Pragu brucošio. Reci mi kako ću izgledati ako preplivam još desetak godina?

KABILJO (*okreće na šalu, ali svaki trenutak koristi da pažljivo osmotri Zitu*): Pa... oslepećeš, hodaćeš uz pomoć štapa...

STARI: I ličiću na šimpanzu!

KABILJO: Odlično, ali to ja nisam rekao.

STARI: Sigurno, sigurno ću ličiti na šimpanzu, a dokaz je i to što sam pre neki dan sreo jednog svog profesora – originalan, autentični šimpanzo! Samo još uvek hoda bez štapa i vidi bolje od kopca!

(*Zita i Kabiljo se nasmiju.*)

KABILJO (*Ziti, ciljajući na Starog*): Da, takvi su ti profesori! (*Odjednom se uozbilji*) Gospodice Pesah... (*kao da se dvoumi*) Znae šta, zvaću ja vas lepo – gospodice Pesah. Slažete li se?

ZITA (*ne shvatajući, kroz smešak*): Znači, niste sigurni da li mi se više sviđa frojlajn ili gospodica.

KABILJO (*gledajući iskosa Zitu*): Ipak više – gospodica, mada su posluga

i vaša guvernanta frau Brunhilda vas i vašu sestru oslovljavali sa frojlajn.

ZITA: Frau Brunhilda je nas decu proganjala kroz iglene uši, a naročito mene, pa ipak sam je volela... Zaista, šta je s njom, je li još živa?

KABILJO: Nije, ali ta čistokrvna Nemica je među prvima otišla u partizane i pročula se kao veoma hrabra, bila je uvek u prvim linijama i uvek tamo gde je bilo najgušće... Odbila je čak da bude tumač u nekakvoj višoj komandi. Nije, nije živa. Umrla je neposredno posle puštanja iz zatvora, u koji je dopala jer se izjasnila protiv Titove politike...

ZITA: Sirota Frau Brunhi...

STARI: Što ne kažeš, doktore, da si i ti bio u tom istom logoru sa drugaricom Brunhildom pune tri godine na – Golom otoku!

KABILJO: Ja nisam ratovao, ali sam kao vaš kućni lekar, gospođice Zita, iako vrlo mlad, već bio *(sa smeškom)* okoreli komunist, Ja sam bio onaj što je zaludivao studentsku omladinu oktobarskim idealima. I to me je uvek koštalo, i pre rata, i za vreme rata i... i posle rata. Šta ćete, mora se biti na nečijoj strani.

ZITA: Ja sam uvek bila na vašoj strani. *(Starom)*: Moj tata Isak uopšte nije dozvoljavao nama deci slatkiše, nikakve! Mi nismo znali za čokoladu, bonbone, kolače, torte *(okrene se Kabilju)*... a vi ste, doktore, nama deci uz lekove prepisivali i recepte za kolače, te je naša mama sa našom kuvaricom morala da nam pravi kolače sa kokosovim brašnom, puslice od oraha i čokolade prelivene vanilkremom... *(Starom)*: A da vam ne pričam o voćnim sokovima, sa pomalo ruma, pa je onda grdio mamu i to pred tata–Isakom da uz svaki obed mora biti po čaša kivanog crnog vina sa cimetom... Joj, dobrotvore naš! *(Pritrči, klekne, uhvati doktorovu ruku i počne da je ljubi, dok su joj suze navirale na oči.)*

KABILJO *(preneražen i kao uplašen pokušava da oslobodi svoju ruku.)*

STARI *(pritrči, obujmi Zitu oko ramena i polako je odvoji od Kabilja, i podižući je – sada već i uz pomoć samog Kabilja – odvodi je do druge fotelje i spusti u nju. Kabiljo izvuče iz unutrašnjeg džepa od sakoa belu svilenu maramicu i stavi joj u ruke. Stari je za to vreme doneo čašu s vodom)*: Uzmite malo vode, uzmite!

KABILJO *(pridigne joj glavu)*: Hajde uzmite vode... *(Stari joj prinosi čašu i ona pije iz njegove ruke)*... Taaako, tako, biće odmah bolje... Hajde, smirite se... *(Odlazi prema svojoj fotelji, uzme svoju aktentašnu i stavi je na krilo.)* Sačuvao sam... *(napravi dužu pauzu, pogleda značajno Starog)* sačuvao sam vam nešto... gospođice Pesah.

ZITA *(kao postidena svojim ispadom i očito klonula)*: Sačuvali? Šta?

KABILJO: Vaše porodične albume.

ZITA: I moj? *(kao da hoće da se pridigne)*

KABILJO: I vaš. Samo su kartonske korice, takoreći, upropašćene.

ZITA *(skupivši obrve)*: Kartonske korice!? Korice su bile od kože.

KABILJO: Veliki, ali ne i vaš.

ZITA *(s izvesnom dozom očajanja)*: I moj, i moj! Tamnozeleno koža!

KABILJO *(začkilji kao da hoće da se priseti)*: Oh, da! Tačno, i vaš... Tačno, koža!

ZITA *(ohrabrena, s drhtavom nestrpljivošću)*: Jesu li fotografije sačuvane?

KABILJO: Ono što je bilo unutra, sačuvano je. Ja sam te albume našao... našao kod onog... onog... Sećate se onog pomoćnika vašeg oca... Onog visokog ridokosog čoveka?

ZITA: Markovića?! Otkud to kod njega!? Hm! Doktore, postoji li još u mom albumu, na prvom kartonu, velika skupna porodična fotografija?

KABILJO (*ispitivačkim pogledom*): Vaša porodična fotografija?

ZITA (*sa zebnjom, jedva dišući*): Da.

KABILJO: Postoji.

ZITA (*odahnuvši*): Hvala Bogu!

KABILJO: Na žalost, neko je poskidao inicijale sa korica.

ZITA: Nije nikakvo čudo, inicijali su bili od zlata.

KABILJO (*otvarajući polako tašnu*): Ti albumi su... (*prebirajući prstima po tašni, ali ne gledajući u nju, već nekud ispred sebe*) Ti albumi su veoma znalački sređeni (*odjednom, kao da se predomislio, zatvori tašnu*).

ZITA: Mama je o albumima vodila računa. Morali smo slikati portrete, svake godine, za istoriju porodice Pesah, kao da je slutila zlo.

KABILJO (*zatvori aktentašnu i spusti je na pod pored svoje fotelje*): Zašto ste toliko oklevali sa povratkom u zavičaj?

ZITA (*titraj bola preleti njenim čelom*): Hm. Teško je odgovoriti na to, doktore... (*preplete prste, počne nervozno, kao da gnječi*). Gde su vam albumi, doktore?

KABILJO: Kod kuće (*pogleda Starog*). Poslaću vam ih u toku dana.

ZITA (*nesigurnim glasom, kao da se pravda i kao da okleva*): Doktore, ja sam... čini mi se ... počela da gubim pamćenje... Da li se, na primer, može majčin lik zaboraviti... šta mislite?

KABILJO: Premda s vremenom slike izblede, mislim, ne! Možda zato i imamo albume s fotografijama.

ZITA (*polako zatvarajući oči kao da pada u neku vrstu sanjarenja ili transa*): Ja sam nekad mogla da zaklopim oči i odmah bi iskrsnuo lik koji sam želela... Morisov lik se, na primer, potpuno izgubio... Sećam se kad je s mamom ušao u kolonu koju su logorski esesovski psi odredili za likvidaciju... evo, mamu vidim, vidim i Morisa kako korača uz nju... ali bez lika...

KABILJO (*da bi prekinuo mučnu situaciju*): Da, postoji i Morisova slika, ona u marinskom odelu.

ZITA: Da, bio je baš u tom pocepanom marinskom odelu i veselo trčkarao oko mame... (*Zagnjuri lice u šake i zajeca*.)

STARI (*da bi definitivno prekinuo ovu mučnu situaciju*): Do đavola! Moja Stara kao da je otišla u berbu oraha! (*ode do vrata i vikne*) Gospodo Stošić!

STARA (*iz kuhinje*): Ja, ja, odmah!

STARI: Njena urođena germanska pedantnost! Sad sigurno postrojava čašice pod...

ZITA: Rekli ste – germanska...?

STARI: Da, moja je žena poreklom Nemica, i, kao što vidite, ni svi đavoli nisu toliko crni!

ZITA: Vaša supruga je pravi andeo!

STARI (*Pojavi se Stara na vratima*): Pa gde si zaboga! Ja sam se već izvinjavao da je mraz pobio orahe!

STARA (*spuštajući poslužavnik s kristalnom bocom orahovca i četiri kristalne čašice na sto*): Tražila sam čašice... Sav kristal je tamo, samo ovih čašica nigde. Ja uvek sve stavim na svoje mesto, a Katarina raznosi na neka druga!

(Nalivajući orahovac u čašice): Zamislite stavila je čašice u skupocene porcelanske šolje za belu kafu... Mogla je razbiti i čašice i one nežne šolje! *(Pružajući čašicu doktoru)* Izvolite, doktore!

STARI *(uzme dve čašice i jednu ponudi Ziti):* Hajdemo, za sretan povratak u rodni kraj! *(Podigne čašicu)* Živeli!

KABILJO *(podigne čašicu):* Za sretan povratak naše frojlajn Zite! *(Ispivši čašicu, uzme svoju aktentašnu i pogleda na sat.)* Previše sam se zadržao! Pa... Frojlajn Pesah, videćemo se još. *(Krene.)*

STARI: Jeste li videli, madmoazel Zita... *(Kabilju):* Kad možeš ti čas frojlan, čas gospođice, mogu i ja – madmoazel! On će vas još, kao stari partijski aktivista početi oslovljavati sa – drugarice Zita! Molim te da usaglasimo titulu: gospođice, frojlajn, madmoazel, ili čak i nekako drugačije!

STARA *(koja je za ovo vreme nasula ponovo orahovac u sve četiri čašice, pružajući čašicu doktoru):* Još jednu! Pa ovaj liker je stvarno moj specijalitet.

KABILJO: Zahvaljujem! *(uzme čašicu)* Ali samo još ovaj, samo još ovaj! Živeli!

STARI: Ne reče ti meni kako ćemo oslovljavati našu Zitu?

KABILJO *(kroz izvestan namešten smešak):* Videćemo... Dogovorićemo se *(polazi prema vratima.)*

ZITA: Dodite opet, doktore!

KABILJO *(zastane i pogleda Zitu):* Naravno da ću doći *(krene).*

ZITA *(dovikne):* Do videnja doktore Bau-Bau!

KABILJO *(zastane kao ukopan na samom pragu staklenih vrata. Ostane tako okrenut leđima nekoliko sekundi a onda se vrlo polako okrene. Njegove se ozbiljne oči upiju u Zitino lice, a onda mu se oko usana pojavi osmeh pun iskrenosti i topline):* Do videnja, Zita Pesah! *(Starom):* Bez ikakvih titula, samo – Zita Pesah! *(okrene se i ode, a za njim Stari)*

STARA: Bravo, doktore, tako je najbolje. *(Podbočivši se stručno odmeri Zitu.)* Šta sam rekla? Aaa? Bela bluza crnim osobama stoji izvanredno! Još ćemo suknu malo da suzimo u struku!

ZITA: Doktor je otišao, a trebalo je štošta da ga pitam...

STARA *(stavljajući bocu i šašice na poslužavnik):* Doći će on uskoro opet.

ZITA *(još uvek zaneta svojim mislima):* Da li je gospoda Jelinek videla Sašu... Da li ga je našla?

STARA: Sigurno, sigurno.

ZITA: Možda Saša neće hteti da dođe? Možda ja za njega više ništa i ne značim?

STARA: Ljudi koji su se voleli uvek znače nešto jedno drugom.

ZITA *(sa zebnjom):* Vi to govorite u prošlom vremenu.

STARA: Ja to govorim, dušo, iz iskustva... Ja sam pre udaje volela jednog čoveka... Jednog drugog, ne ovog što sad tamo gnjavi doktora Kabilja! A posle sam, eto, zavolela ovog... Ali kad god sam pomislila na onog čoveka, osećala sam se nekako... Bože! To sam htela da kažem – znače ti ljudi uvek nešto u životu, ostave izvestan trag za sobom... *(Glavna ulazna vrata se otvore, na vratima se pojavi Stari sa nekakvim paketom.)* Kad si otišao da ispratiš doktora nebo je bilo oblačno! *(baci pogled prema prozoru)* A sad je sasvim vedro!

STARI: Hoćeš da kažeš da sam ja taj koji vedri i oblači?!

STARA: To bi ti želeo da budeš, ali ja ću to pravo zadržati u ovoj kući još izvesno vreme.

STARI (*prilazi gundajući*): Znam, znam! Ja sam se davno s tim pomirio! (*stavljajući paket na sto, Ziti*): Šta mislite, šta je to?

ZITA (*slegne ramenima*.)

STARI: Otvorite! Doktor Kabiljo vam to šalje!

ZITA (*otvorivši paket, fascinirano*): Naši porodični albumi (*uzme album povezan u zelenu kožu i privije ga na grudi. Zatvorivši oči, šapatom*) Moj album! (*A onda ga odmakne i sva ozarena posmatra. Odjednom*): Pa inicijali nisu skinuti!?

STARI: Nisu.

ZITA (*nabravši obrve*): On me je, dakle, proveravao!

STARI: Šta vam pada na pamet! Hajde, bolje proverite sadržinu!

ZITA (*spusti album na sto*): Bože, ne smem da otvorim korice!

STARA (*prilazeći Ziti*): Hrabro, hrabro!

ZITA (*otvorivši album, nemo posmatra prvu fotografiju koja predstavlja njenu porodicu; oči joj se ispune suzama i jedva smogne snage da gotovo nečujnim, drhtavim glasom rekne*): To smo... To smo mi Pesahovi, svi!

STARA (*pokaže jednu osobu na fotografiji*): Ovo je sigurno mama?

ZITA (*trepćući da zadrži suze*): Mama.

STARA: Ovo je gospodin... Ovo je otac?

ZITA (*prinese prste ustima kao da hoće da zadrži njihovo drhtanje*): Tata.

STARA: A ovo?

ZITA: Tetka Sara, teča Solomon, ujak David,... ovo je sestra Luna... A ovo Moris, brat... mali moj brat Moris... (*Zajeca*)

STARA: A sad da vidimo tog vašeg lepotana!

ZITA: Saša?! (*počne da okreće kartone*) To je... Taj levo!

STARA (*naprežući se da vidi*): Prilično sitno.

ZITA (*prevrne još dva, tri kartona*): Portret!

STARA: Oho! Krasan momak... boga mi, ekstra!

ZITA (*u nekakvom blaženstvu*): U prirodi nije tako lep. (*Pa kao s ponosom*). Znete, on je možda čak i pomalo ružan... ali nežan i... i mnogo, mnogo pametan. Vidite li taj ožiljak kod jagodice... To je trag potkovice... Jedan žandar je naleteo konjem na njega, oborio ga i potkovicu se duboko urezala kod same jagodice... Ali taj ožiljak je lep... Ja sam mnogo volela taj njegov ožiljak... (*prevrne list*) A ovo sam ja!

STARA (*nekontrolisano joj izleti*): Vi?! (*i iznenađeno pogleda u Zitu, kao da želi da ustanovi sličnost*).

ZITA: Ja... To uopšte ne liči na ovu sad mene. (*Pruži Staroj album kao da hoće da se oslobodi nečeg neprijatnog, Stara ga uzme.*)

STARA: Svakog dana se čovek menja, svakog sata, svake sekunde.

ZITA: Znam, menja se... sve se menja, ali ne toliko da se izobličići... da se ne može prepoznati, ali kad ja ne vidim ni traga sličnosti između ove male lepotice i mog sadašnjeg prekrpljenog lika... I ko će onda poverovati da sam ja Zita Pesah... (*Odlazeći prema prozoru*): Nisam smela da se vratim... nisam smela da dolazim ovamo. (*Odjednom se okrene prema Staroj, oči joj dobiju neki okrutni staklasti sjaj, a glas postane grub i dubok.*) To je učinio rat! Rat je izmenio moj izgled, moje

lice, rat je ispreturao moj život... poigrao se sa mnom kao vetrić s ptičijim perjem... bacao me... da, to je rat... Snaga divljih zuba i noktiju, snaga kamenog srca i močvarnog mozga, snaga groma usađena u bedna ljudska tela, rat je otimačina svega, valjak, vatra, otrovni dim, senke, jeka, jauci, nestajanja i nalaženja, rake, svitanja, ponori, rastanci, odlasci.

STARA (*iznenađena i pomalo uplašena*): Hajde da se odmorimo, da ćutimo malo!

ZITA (*užagreno, ali tiho – proročki*): Mrak koji kao olovna ploča silazi i ravna sve pod sobom... (*Odjednom poverljivo i intimno*): Ja sam u šljunku bolničkih staza nalazila parčice Morisovih grudi... Gospode, ja sam grozničavo skupljala taj šljunak i sastavljala te grudi... Morisu su nedostajale grudi pa da bude ceo... (*Prtrči Staroj i pokuša da joj istrgne album iz ruku*): Bacite to, bacite! To treba spaliti! Spalite...

STARA (*snažno i odlučno je uhvati za mišicu i prosto je baci u fotelju*): Sedite tu, sedite! Nećemo se više prisećati prošlosti... ni slike... Malo ćemo ćutati i odmarati se! ... Tako, tako, naslonite malo glavu na naslon fotelje i odmah će biti bolje! (*Nasloni Zitinu glavu na naslon fotelje.*)

ZITA (*ne otvarajući oči*): Ostanite pored mene, ostanite, molim vas.

STARA: Naravno da ću ostati pored vas... Sad bi trebalo zaspati. (*Nastupi duža pauza. Stara ne skida pogled sa Zitinog beživotnog lica.*)

ZITA (*jedva čujnim glasom*): Znam da je bilo strašno...

STARA: Šta to?

ZITA: To što sam kazala... Šta sam sve kazala?...

STARA: Ništa, ništa naročito niste kazali.

ZITA (*uzme album*): Sad smo opet svi zajedno... (*miluje album*) Sad ćemo se češće vidati... Sad se i oni raduju... nije sve prekinuto... život se nastavlja... (*lupka nežno po albumu*) Glavno je da su tu... tu pored mene (*privije album na grudi*). Spavajte, odmarajte se na mojim grudima pored mog srca!

KATARINA (*ulazi sa nekakvom salvetom o koju nervozno i ljutito briše ruke*): Stari gospodin strašno psuje iz dvorišta... (*Staroj*): Kaže da dođete na prozor.

STARA: Otkako je penzionisan postao je nemoguć, sve mu smeta, sve kritikuje... (*Pošavši, Katarini*): A vi posle sredite otirač pred vratima! (*Namignuvši Ziti*): Sad ću ja, samo da mu čakskom objasnim ko komanduje u ovoj kući! (*Odlazi u hodnik.*)

KATARINA: Au! Smiri, smiri ona njega za tili čas...eee, ima ona svoje metode... Sve na kraju mora po njenom... mora!

(*Zvuci violine diskretno prodiru u prostoriju.*)

ZITA (*sa blaženim izrazom na licu ne otvarajući oči*): Slep i mladić?

KATARINA: On, on! On svojom svirkom domamljuje nevreme. (*Pošavši prema hodniku zastane i kao oslušne*) Ne volim kad svira ovo ... godi da se sluša, ali ne volim! (*Odlazi u hodnik.*)

ZITA (*Ostavši sama još čvršće privije album na grudi, kao da hoće njime da se pokrije zbog nekakve zime, a onda se izraz njenog lica vedri i ona počne u fotelji da se njiše kao da hoće sebe da uspava. Zvono sa ulaznih vrata grubo razdere tišinu.*)

KATARINA: Ja ću, milostiva gospođice, samo se vi tu lepo odmarajte! (*Odlazeći*): Boga im dragoga, ovaj svet samo nekuda juri i žuri... (otrči van).

(*Violina kao da je postala malo glasnija. Zita se umirila u svojoj fotelji – kao da je zaspala. Posle izvesnog vremena pojavljuje se povisok čovek, snažne građe,*

u mantilu i sa šeširom na glavi. Ulazi sporo i skoro na prstima. Očito je upozoren da se Zita odmara. Zastane. Spolja zagrmi, Zita još nežnije i čvršće privije svoj album. Saša vrlo sporo skine šešir. Lice mu je preplanulo. Na levoj strani obraza nazire se, ispod same jabučice, ožiljak. Ravnomerno je prosed. Najzad krene sporim i skoro nečujnim koracima prema fotelji u kojoj je Zita, zastane i bez ikakvog pokreta, skoro skamenjeno, posmatra Zitu. Zvuci violine potpuno utihnu i nastupi grobna tišina.)

ZITA (posle te, stvarno neuobičajeno duge pauze, tihim glasom, ne otvarajući oči, kao da sanja): Saša! (pa ponovi kao da gubi dah) Saša! (Saša diskretno ustukne pola koraka. Zita i dalje kao da sanja, ne otvarajući oči, blagim ozarenim osmehom i toplim šapatom): Hodi... Sedi, Saša, tuuu... (Saša zaprepašćen situacijom, povuče se još pola koraka; nastupi opet napregnuta pauza. Zita, odjednom, kao probuđena, malo se uspravi i ukipi u svojoj fotelji, otvori oči i ne okrećući glavu prema Saši, obrati se kao nekome koji je iskrsnuo pred nju. Iznenadeno i sa dozom nekakvog straha, skoro zaustavljajući dah, intenzivnim šapatom): Saša!! (a onda se sumanuto brzim pokretom, tako da joj ispadne album, okrene sedeći na fotelji celim telom prema njemu kao da je spremna za skok. I film kao da se zaustavi. Zita i Saša se napregnuto posmatraju. Napokon Saša pokrene traku načinivši spori naklon glavom. Zita, kao hipnotizirana, polako se uzdiže iz svoje fotelje. Spustivši malo glavu i nekako nelagodno i s prizvukom tuge, kao da se pravda): Ne gledaj me tako zaprepašćeno, Saša! (okrene malo glavu od Saše) Moje lice je sad ružno...

SAŠA: O ne... Nije ružno... nije.

ZITA (više za sebe): Koliko je ostalo od one Zite, koliko? (Saša napregnuto posmatra Zitu, ali kao da nije čuo pitanje.) Od one Zite koju si ti znao? Jako je malo ostalo, jako malo...(okrene se naglo prema Saši i, odjednom, kao da se probudila, potpuno normalnim i prirodnim i pokretima i tonom) Ali, ni ti kao mladić nisi bio... baš mnogo lep!

SAŠA: Bio sam ružan.

ZITA (neka sigurnost i bezgranično unutarnje zadovoljstvo probija iz njenog držanja i glasa): Nisi, Saša, bio baš sasvim ružan, samo si bio jako mršav... (nešto vragolasto obasja njen glas) A sada... znaš, Saša... muškarci što su stariji, to su lepši, a žene obrnuto... Pogotovo mi Jevrejke... Mi možemo biti lepe samo dok smo takoreći deca... To je jednom prilikom rekla tetka Sara i ja sam, vidiš, to zapamtila... Skini mantil! Ili... ili možda žuriš?

SAŠA: O ne, ne (skidajući mantil očigledno želi da dobije u vremenu): Ovi ljudi su izgleda odskoro ovde? (prebaci mantil preko fotelje).

ZITA: Ti si sada pravi div! (Pojave joj se bore na čelu.) Zašto to rame držiš kao malo uzdignuto?

SAŠA: Pa... malo sam i ratovao.

ZITA: Je li bolelo?

SAŠA: Pa... bolelo je.

ZITA: Zamisli, doktor Kabiljo... doktor Bau-Bau me je vrlo teško prepoznao...(naglo, kao da se seti nečega). Postoji li još stari hrast gore iznad tvrđave?

SAŠA: Postoji.

ZITA: I urezano srce u deblu... i naša dva slova?

SAŠA (*trgne se iznenađen ovim pitanjem – suzdržano*): Neko je izbrisao to srce.

ZITA (*spustivši glavu*): Tamo si me prvi put poljubio...

SAŠA (*vadeći tabakeru kao da je doneo nekakvu odluku, naglo*): Pušiš li? (*Ponudi joj cigaretu.*)

ZITA: Ne. (*Podigavši glavu nasmeši se i uzme cigaretu.*) Nekad, retko...

SAŠA (*pripaljujući joj cigaretu veoma ispitivački je posmatra, a onda, pokušavajući da unese toplinu u svoj glas, upita je*): Gde si bila sve ovo vreme?

ZITA (*s izvesnim podsmehom ponovi*): Gde sam bila sve ovo vreme? (*Veoma drhtavom rukom prinese cigaretu ustima i povuče snažno u sebe; otpuhnuvši gust dim i kao da se kroz njegovu maglu priseća*) Pred sam slom Nemačke strpali su nas u vagone i povelu nekuda... Bila je noć i voz se jedva vukao nesigurnom prugom... Odjednom blesak i sve se pretvorilo u dan... (*duboka bora izroni na čelu*) Osvestila sam se u jednoj savezničkoj bolnici sva u zavojima... samo oči su bile slobodne... Kad su mi posle nekoliko meseci skinuli zavoje, htela sam se ubiti... (*s bolnim osmehom*) S takvim licem kakvo sam imala tada, ni ti me, Saša, ne bi prepoznao... (*povuče opet snažan dim i ustane*). Bila sam unakažena... (*počinje da hoda*) nos, vilice, čelo... Vukli su me po bolnicama! Kopče, konci, konci, kopče, zavoji, masaže, zračenja! (*zaustavi se kod Saše*) Ti si se maločas pravio da nisi primetio tu masu tankih pruga... (*vrhovima prstiju lupka se po celom licu*) Tu, tu, tu, tu!

SAŠA (*nelagodno*): To se jedva vidi...

ZITA (*kao s gnušanjem*): To se sad jedva vidi! Ali još pre tri godine te pruge su bile modre, ljubičasto modre, ličilo je to na gadnu prljavu mrežu bačenu na moje lice (*ugasi energično cigaretu*). Da! I godine su prolazile i sva ta strašna sećanja su sahla u meni... Ti košmari, ta prošlost... taj logor, onaj voz s kojim smo leteli u zrak, sve je polako nestajalo i ja sam uplovljavala u nekakav mir, pa čak se i sreća nadosila nada mnom. Ali se prekidalo... prividno... prividno... (*Odjednom kao u vatri nestrpljivo, skoro agresivno*) Daj mi, molim te, još jednu cigaretu! Daj, daj! Daj mi, molim te još jednu! (*Saša joj daje cigaretu i pripali, a ona nervozno i pohlepno povuče nekoliko snažnih dimova.*) Da! I jedne noći, dok se napolju slavio doček Nove hiljadu devetsto devedeset i prve godine, ja sam ležala na svom gvozdenom krevetu. I ne znam zašto, odjedanput sam se digla, ogrnula svoj kratki topli kaput, sjurila sam se na ulicu i umešala u tu masu, u tu pucnjavu, u taj košmar, u tu muziku, u ta šarena svetla i pijane vriskove... (*glas joj postane dubok i mukao*) Nešto me je vuklo nekuda... Baš sam osećala da me nekakva sila odvlači i odjednom je sve kao utihnulo i do mene je dopro tihi beskrajni jecaj... Pošla sam prema tom jecaju, probijala se kroz svetinu i izbila na početak neosvetljenog parkića. Tu se taj jecaj sasvim dobro čuo i ja sam spazila na klupi dečkića u marinskom odelu... Prišla sam... Bio je to Moris! Moj mali brat Moris! Potrčala sam prema njemu, ali dečkić je vrisnuo i pobegao u mrak i duboki sneg parka... Vikala sam: Morise! vikala, vikala... (*pokloпивši šakama lice sruši se pored svoje fotelje tiho jecajući*).

SAŠA (*pride joj i stane iznad nje*): Dobro je, dobro, ne treba više misliti na to!

ZITA (*s bolnim osmehom*): To naravno nije bio Moris... i sve što je na jedan način bilo izgubljeno, vratilo se u još strašnijem obliku u povremenim prividenjima... svih mojih... Otkriću ti nešto, Saša... (*obazrevši se oko sebe,*

poverljivim tihim glasom). Dečkić u parku, u marinskom pocepanom odelu, bio je Moris... samo nije imao lik... razumeš, nije bilo lica! (*dohvati svoj zeleni album*) Ali ostalo je ovo... (*lupka prstima desne ruke po albumu*) i on je tu... (*počne nestrpljivo da okreće kartone u albumu*) Evo, Moris je tu i ima lice (*ustajući ostavlja album na fotelju*), eto, to je ta sreća... (*odjednom potpuno normalno*) pa gde je moja cigareta? Sad mi je bila u ruci?

SAŠA: Tu je... ispala je bila na tepih pa sam je digao i ugasio. Hoćeš li još jednu?

ZITA: Ne. Naravno, ne! Pa znaš da ja ne pušim. Ti nisi siguran da sam ja Zita. Ili, bolje reći siguran si da ja nisam Zita. I ja sam očekivala da me nećeš prepoznati... ja sam se pripremala za to... Pa gde je tu Zitino lice (*pokazuje trepereći prstima ispred svog lica*), gde je njen glas... Ovde će svi biti ubedeni da sam ja hohštaplerka koja je došla da pokupi Pesahove ostavštine... Ja sam sve ove godine prikupljala podatke o Ziti. Ja više znam o Ziti nego što bi ona sama mogla znati. (*Počinje da hysteriše*) Strpaj me u zatvor, u ludnicu! (*pritrči mu, uhvati ga za revere sakoa i počne da ga pobesnelo drmusa*) Ubijte me! Ubij, ubij, ubij!

SAŠA (*odjednom je ščepa za mišice i prosto urlikne*): Čekaj! Prestani, čuješ li, prestani! (*Zitin uraganski bes počinje da se stišava i polako prelazi u poluglasni jecaj*.) Ti si Zita! Ja te stvarno nisam prepoznao, ali ja osećam da si ti Zita! I ja sam te voleo i sada te volim... Pogledaj me! Volim te! (*Spušta je pažljivo u fotelju i klekne pored nje*) Sećaš li se našeg poslednjeg sastanka... Sećaš li se šta sam tada rekao?

ZITA (*tih*): Sećam se! Rekao si – Jevreje u mešanim brakovima ne diraju...

SAŠA: Tako sam rekao! I rekao sam da oстанеš i ti si to obećala. Ti nisi morala da ideš!

ZITA: Strah se već tada toliko bio uvukao u naše jevrejske duše. Ja sam htela da ostanem... Htela sam to saopštiti mami u poslednjem trenutku... Ali kad je došao čas da se krene, kad su svi u kući bili bleđi, kad je mama počela da ljubi zidove, kad je Moris pošao za njom i rekao: "Mama, podigni me da i ja poljubim zid!" U tom momentu se soba ispunila dugim tihim jecanjem... (*suzdržavajući plač*), u tom trenutku sam znala da moram poći s njima. Primakni stolicu, Saša, i sedi pored mene! (*Saša ustane, primakne stolicu skoro do fotelje i sedne*.) Kad bi ovde stavio glavu... (*stavi svoju desnu ruku na grudi*) čuo bi kako ovo malo srce kuca... to malo srce kucalo je uvek samo za tebe (*neki nemir preleti njenim licem a onda zatitra smešak*). A Žaki je još u logoru govorio da sam gotova. "Srećna si..." rekao mi je jednom u stroju... "Srećna si što ćeš capnuti od srca! I kada te Nemci ovde ne bi ubili, živela bi kratko!" (*S osmehom punim topline*) Taj Žaki je bio potpuno lud! Znaš šta je tada još rekao? Rekao je: "Sva naša jevrejska srca trebalo bi presaditi u tela šumskih životinja, bilo bi nam zgodnije i lepše u džungli!" Da, to je rekao. A znaš li šta sam mu ja rekla? Rekla sam mu da bi bilo daleko zgodnije da su lavlja srca presadili u naša jevrejska! "Ideš pet!" rekao je. "Učiniću to prvo na sebi!" Eh! Taj Žaki je preživeo logor, a sada više ni on nije živ.

KATARINA (*pojavi se na ulaznim vratima*): Gospodine, jedna žena sa kolicima čeka napolju i moli da požurite!

SAŠA (*ustajući*): Recite joj da krene polako i da ću je ja stići!

KATARINA: Napolju se, bogme, gadno smračilo, požurite vi, beba u kolicima silno plače! (*Okrene se i ode žurno, nastupi kraća pauza u kojoj Zita odlazi do prozora i razgrne malo zavesu. Saša uzme svoj mantil i oblači ga.*)

ZITA: Ko je ta žena, Saša? (*Saša stoji bez reči i gleda u pravcu Zite. Zita se okrene prema Saši*): Ko, Saša, ko?

SAŠA: To je moja žena!

ZITA: Da. (*dode do fotelje*) Onda, Saša... ti sam moraš ići...

SAŠA: Ona beba u kolicima zove se Zita.

ZITA (*ponovi šapatom*): Zita... (*Nastupi kratka pauza, a onda se Zita naglo okrene prema Saši*): Saša, ne idi još česak... Saša, nešto sam ti donela!

SAŠA: Meni?!

ZITA (*prilazeći mu*): Da. Pogodi šta! (*Saša slegne ramenima.*) Sedi i pričekaj! (*i ne čekajući Sašin odgovor otrči van*).

SAŠA (*pogleda prema prozoru, zatim na svoj ručni sat, a onda priđe stoliću, uzme Zitin album, okrene dva-tri kartona i zagleda se u jednu sliku.*)

STARA (*dovikujući spolja*): Gospođice Zita! (*odlazeći*) gospođice... (*primivši Sašu, iznenađeno*) O!

SAŠA: Dobar dan! Maločas je izašla, odmah će se vratiti.

STARA: Vi ste Saša, otkrio vas je taj ožiljak kod jagodice! Došli ste zbog Zite?

SAŠA: Gospođa Jelinek mi je rekla i evo, došao sam.

STARA: I? Je li se Zita mnogo promenila?

SAŠA: Ne znam. Vidite, dok sam s njom razgovarao, dok sam slušao njen glas, dok sam je gledao, to nije bila Zita. Pa ipak... nisam siguran... Ne znam... Možda je nešto ostalo od oblika lica, ali svi delovi ponaosob – ni usne, ni nos, pa čak ni oči... Da li se oči mogu izmeniti? Da li mogu da promene boju. Kažem vam, gledajući je, slušajući joj glas – to nije bila Zita. Sta li se to tako čudovišno moglo dogoditi da je ja ne mogu prepoznati... Ja sam u toj ženi osećao Zitu Pesah, ali je nisam video. I šta ako sam se prevario?! Ja sam Zitu beskrajno voleo i ja sam nju petnaest godina po svršetku rata čekao, čekao uprkos zvaničnog izveštaja Crvenog krsta da se Zita Pesah nalazi na spisku nestalih... Čekao sam, čekao (*izvadi iz albuma Zitinu sliku i stavi je u džep. U tom momentu pojavi se Zita*).

ZITA: Donela sam nešto Saši... mali, bezvredan poklon.

STARA: Ja sad moram da idem... Problemi zbog ovolikih padavina! Do viđenja! (*Odlazi.*)

SAŠA: Do viđenja!

ZITA: Sedi tu i zažmuri... ali ne smeš da pogledaš dok ti ja ne kažem (*Saša seda*). Ispruži ruku! (*Saša ispruži ruku i ona mu stavi kutijicu na dlan*) Pogledaj!

SAŠA (*pogleda i odmah otvori kutijicu*): Leptir?!

ZITA: Tvoj crni leptir!

SAŠA (*nabravši obrve*): Moj crni leptir?!

ZITA: Raduješ se?

SAŠA (*s izvesnim čuđenjem*): Taj leptir nije crn... Gornja su mu krila tamnosmeđa...

ZITA: Pogledaj, pogledaj malo bolje, Saša... obrni ga malo... Možda je ovde takvo svetlo, ali je taj leptir potpuno crn!

SAŠA: Donja su mu krila jarkocrvena... To je noćni leptir Crvena lenta!

ZITA: Crvena lenta?! Prinesi ga malo bliže prozoru pa ćeš videti da je crn, da je potpuno crn, pot-pu-no!

SAŠA (*duboke bore mu se pojave na čelu i nekoliko trenutaka nemo posmatra Zitu*): Da! (*zatvarajući kutijicu*) Stvarno je taj leptir crn.

ZITA (*ozarena*): Potpuno crn, potpuno crn! Eto, sad imaš i crnca!

SAŠA (*odsutno i brižno*): Da.

ZITA: U prvom trenutku i Žakiju se učinilo da je taj leptir malo crven, ali kad je bolje pogledao, video je da je taj leptir u stvari crn. Vidiš, Saša, crni leptir ipak postoji!

SAŠA: Vidim, postoji...

ZITA (*prilazeći prozoru*): Bilo mi je strašno žao da ga probodem iglom... Bio je tako lep! (*skupivši obrve*) Često sanjam tog crnog leptira i onda se nekako plašim... (*okrenuvši se prozoru, posle kraće pauze*) Voliš li me Saša?

SAŠA (*posle neosetne pauze, tiho*): Volim.

ZITA: Ko je kriv za sve ovo? Ko je kriv, Saša?

SAŠA: Ko? Rat!

ZITA: Da, ljudi!

SAŠA: Ljudi.

ZITA (*razgrme zavesu*): Izgleda da Zita u kolicima plače... Iđi, iđi sad, Saša, iđi!

SAŠA (*krene vrlo lagano prema izlazu*): Videćemo se još, Zita... Moramo se videti...

ZITA: Videćemo se, naravno... Kiša je počela, trči Saša, trči... Tvoja mala Zita tamo dole plače.

SAŠA: Do viđenja, Zita! (*naglo i brzo napusti prostoriju*).

ZITA (*nasloni čelo na okno, očajno*): Zbogom, mili, zbogom!
(U sobi je polutama od tih crnih oblaka koji su se spustili do samih krovova. Krupne kišne kapi počnu da dobuju po staklu, onda nekoliko munja uzastopce preseku polutamu sobe osvetlivši nepomičnu Zitinu figuru. Zagrmi, a onda nastupe trenuci tišine kroz koju počinju da prodiru zvuci violine.)

KATARINA (*utrči sva prestravljena*): Joj, gospode Bože... (*krsti se brzo po nekoliko puta*)... Joj... kako se nebo ruši! Sklonite se od tog prozora, gospođice Zita, sklonite!

ZITA (*odmakne se od prozora, okrene se prema Katarini i s nekakvom radošću izgovori*): Da, biće strašno nevreme.

KATARINA: Zar se vi, gospođice Zita, ne bojite kad grmi ovako?!

ZITA: Bojim se... Strašno se bojim, ali i strah je nekad... kako da kažem ... ugodan.

KATARINA: Jeste, i stari gospodin voli da hoda po kiši, a ne boji se ni vetra, ničega se on ne boji, sreća naša da je on s nama!

STARI (*ušavši, zastane na samom pragu, skine šešir i baci ga nekud u hodnik...*): Katarina, istresite tamo negde još malo moj šešir! (*skidajući svoje gumene čizme*) A onda prospite vodu iz ovih čizama!

KATARINA (*odlazeći u hodnik*): Hoću, milostivi gospodine, hoću! (*nestane u hodniku*).

STARI (*dovikuje prema njoj*): I brzo mi donesite papuče! (*Ziti*): Vojska je ponovo otišla na nasipe! Opasno!

KATARINA (*pojavi se s papučama*): Izvolite papuče!

STARI: I kad istresate vodu iz čizama, pazite, možda ispadne i koja riba!

KATARINA: Ma nije valjda! (*krene u hodnik*).

STARI: A šta ja znam!

ZITA: Vi sve obrćete na šalu.

STARI (*prilazeći stoliću*): Još će da se naljuti ako ne bude riba u čizmi.
(*Primeti kutiju sa leptirom i podigne je.*) Leptir?

ZITA: Izvadite ga zajedno sa čiodom.

STARI (*izvadi ga iz kutije i razgleda ga sa svih strana*): Vrlo je lep i neobičan.

ZITA: Taj leptir se zove Crvena lenta. To je noćni leptir!

STARI: Crvena lenta? (*vrati leptira u kutijicu*) Džek London na jednom mestu kaže: "Ne znam da li sam čovek koji sanja da je leptir ili sam leptir koji sanja da je čovek!"

ZITA: Lepo rečeno. Ponovite to, profesore, molim vas, htela bih to da upamtim! (*zaklopi oči*).

STARI: Ne znam da li sam čovek koji sanja da je leptir ili sam leptir koji sanja da je čovek! (*ostavi kutijicu sa leptirom na stolić*).

ZITA (*prilazeći rampi sa još uvek zatvorenim očima, tihim isprekidanim glasom, ali kao u zanosu*): ... Ili sam leptir koji sanja da je čovek.

(*Zavesa polako pada.*)

Kraj drugog čina.

1995.

(Odlomak)